

<https://doi.org/10.15407/fd2023.03.059>
УДК 130.2:316.658:172.4:930.2

Світлана ЛОЗНИЦЯ, кандидат філософських наук, науковий співробітник відділу філософії культури, етики і естетики Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, Київ, 01001, Трьохсвятительська, 4.
svitlana.loznytsia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3682-1340>

ІСТОРИЧНІ НАРАТИВИ: ПРОПАГАНДА, ВІЙНА, ПОЛІТИКА ПРИМИРЕННЯ

У статті досліджується проблематика інтерпретації історичних подій — як сьогочасних, так і минулих. Показано, що значний вплив на сприйняття та тлумачення історичних подій має пропаганда, наслідком якої можуть бути різноманітні вияви насильства, зокрема поява репресивних режимів та розпалювання воєн. Це становить найперший аспект дослідження. Разом із тим по завершенні військових дій постає питання «політики примирення», в основу якої має бути покладено компромісне прочитання подій історії учасниками конфліктів та бойових дій. І це становить ще один аспект дослідження. Оскільки пропаганда може позначатися не тільки на міждержавних взаєминах, а й на формуванні внутрішньої політики держави, необхідно звернути увагу на інтерпретацію історичних подій в окремо взятій країні, що становитиме третій аспект дослідження. Інтерпретацію подій пропонується простежувати за двома напрямками. Насамперед досліджується ідея «позитивного прочитання власної історії», тобто акцентування уваги на тих подіях, що мали позитивний вплив на країну. Ще одну важливу ідею можна означити як «політика національної єдності», тобто здійснення низки заходів задля підтримання єдності у країні. Дослідження цих та інших аспектів пропаганди є на сьогодні вельми значущим, оскільки пропаганда, котра отримала чи не безмежні можливості через сучасні ЗМІ, може дезорієнтувати та заангажувати громадян і, як наслідок, визначати, які політичні сили вони підтримуватимуть на електоральних перегонах. Відтак виникає необхідність вибудовувати чітку стратегію інтерпретації подій історії, зокрема фільтрації мас-медійного простору від різноманітних виявів спотворення інформації.

Ключові слова: історичні події, пропаганда, війна, ЗМІ, політика примирення, позитивне прочитання власної історії, політика національної єдності.

Одним із важливих проблемних питань, які можуть виникати у сучасників будь-якої історичної доби, є те, як інтерпретувати поточні події чи історичні події минулого. Сучасна доба, завдяки технічним можливостям, позначена

Цитування: Лозниця, С. (2023). Історичні нарративи: пропаганда, війна, політика примирення. *Філософська думка*, 3, 59—68. <https://doi.org/10.15407/fd2023.03.059>

появою нових викликів, що спричиняються до поширення певних історичних наративів у «глобальному масштабі». Примітною ознакою «добри глобалізації», з-поміж іншого, є ситуація, названа «постправдою», за якої суттєвим чинником впливу на громадян постають мас-медіа. Опис поточних подій і те, який вплив вони матимуть на громадську думку, значною мірою зумовлений виявами пропаганди, зокрема тим, як інтерпретуватимуться ті чи інші події у ЗМІ. Політичні перегони, ставлення до тих чи тих політичних сил чи навіть до нації або держави в цілому — все це, що визначає і визначатиме, якою буде ситуація у країні в подальшому, може залежати від того, наскільки позначитимуться на настроях у суспільстві зусилля тих, хто заповзвся здійснити свій вплив на громадян. Осмислюючи події, котрі вже стали історією, ми бачимо, що примітною ознакою, що передувала певним подіям як передвістя їх, був власне вплив пропаганди на настрої людей. За пропагандою могли слідувати військові дії, по завершенні яких учасники конфлікту замислювалися, як «будувати спільне майбутнє», як це було, скажімо, після Другої світової війни.

Отож дослідженням передбачено розглянути три аспекти інтерпретації історичних подій. Насамперед звернімо увагу на пропаганду як явище загалом, зокрема на продукування певних образів, як-от образу «ворога», наслідком чого можуть бути різноманітні вияви насильства, зокрем репресивні режими та війни. Оскільки події сьогодення суттєвим чином пов'язані з історичними подіями минулого і з тим, як інтерпретуються ці події різними учасниками, видається доцільним також звернути увагу на такі два проблемні питання. Перше — це пошук компромісного тлумачення історичних подій з боку акторів, котрі раніше були учасниками конфліктів. Друге питання — це ідея «позитивного прочитання власної історії», або, інакше кажучи, акцентування уваги на тих історичних подіях, що мали позитивний зміст для країни, а також ідея «політики національної єдності», тобто цілеспрямованих заходів задля підтримання єдності у країні.

Дослідження цих та інших проблемних питань є дуже важливими на сьогодні, адже попри широкі можливості доступу до різноманітних джерел інформації, що передбачає її осмислення та зіставлення, можна простежити певну заангажованість «пересічних громадян» щодо інтерпретації сьогочасних подій, схильність сприймати хибну інформацію як достеменну. Це, зокрема, певною мірою вможливило виправдання військової інтервенції однієї країни щодо іншої.

Осмислюючи події сьогодення, насамперед звернімо увагу на ситуацію «постправди». Так, Філіп де Лара зазначає, що термін «постправда» вже можна зустріти в низці словників, зокрема в Оксфордському словнику 2016 року. Там зазначено, що постправда — це те, що посилається на ситуацію, за якої об'єктивні обставини менше впливають на моделювання публічної думки, ніж апеляція до емоцій чи до особистих думок (Лара, 2018: с. 37). Постправда так само означає баналізацію релятивізму, точніше, його радикалізацію. Тобто

Йдеться про те, щоб вважати за правдиве те, що ми відчуваємо, не робити розрізнення між правдою як такою і нашим відчуттям правди (Лара, 2018: с. 37). В певному сенсі, постправда означає зміну ставлення і до правди, і до об'єктивних фактів. Тож на цій підставі цілком певну брехню можна подати як опінію, як думку, не відчуваючи при цьому ніяковості (Лара, 2018: с. 37). Відтак значної уваги набуває вплив на емоції громадян.

Очевидно, що суттєвим засобом впливу на громадян є ЗМІ. Так, П'єр Бурд'є у своїй праці, з-поміж іншого, звертає увагу на таку небезпеку, спричинену ЗМІ, як створення «ефекту реальності». Як зазначає дослідник, політична небезпека, спричинена звичайним використанням телебачення, полягає в особливій здатності зображення робити те, що літературні критики називають ефектом реальності: телебачення показує і змушує повірити в те, що воно показує (Бурд'є, 2009: с. 30). Хроніка подій, що відбуваються щодня, може мати політичний, етичний і т.ін. підтексти, здатні викликати сильні, найчастіше негативні емоції, такі як расова неприязнь, ксенофобія, страх і ненависть стосовно людей інших національностей (Бурд'є, 2009: с. 30). І телебачення, яке за визначенням є інструментом відображення реальності, перетворюється на інструмент створення реальності. Ми дедалі більше наближаємося до простору, в якому соціальний світ описується й нав'язується телебаченням (Бурд'є, 2009: с. 31), — резюмує дослідник.

Ще можна згадати такий аспект впливу на громадян, як поширення «теорій змов», про які згадує Пітер Померанцев у праці «Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності». Розмірковуючи над проблематикою «теорій змов», дослідник звертає увагу на те, що такого ґатунку «теорії» тривалий час використовували для утримання влади: радянське керівництво всюди вбачало змови капіталістів і контрреволюціонерів; нацисти — змови євреїв. Однак ті буцімто змови потрібні були для зміцнення ідеології: чи то ідеї класової боротьби у випадку комуністів, чи то расистських ідей у випадку нацистів. Для сучасних режимів, які мають проблеми з формулюванням єдиної ідеології, — та й не могли б на неї спиратися, адже запорукою їхнього перебування при владі є різні месенджі для різних людей, — уявлення про те, що ми живемо у світі, сповненому змов, саме собою стає світоглядом. Теорія змови не підтримує ідеологію, вона її заступає (Померанцев, 2020: с. 75). У такий спосіб теорія змови слугує як засіб встановити контроль: «Що важливіше, теорія змови є способом встановлення контролю. У світі, де навіть найавторитарнішим режимам непросто здійснювати цензуру, можна оточити аудиторії такою кількістю цинізму щодо хай чийх мотивів, переконати їх, що за кожною позірно щирою мотивацією насправді приховано нищий задум, хай це і неможливо довести, ... [що] вони втрачають віру в можливість альтернативи ...» (Померанцев, 2020: сс. 75—76). Відтак найкращим виходом стає покладатися на сильну руку, яка вестиме вас за собою: «Урешті ефектом від цього нагромадження змов є те, що ви, маленька людина, не можете нічого змінити. Адже якщо ви живете у світі, де темні сили контролюють усе, які у вас

шанси цей світ направити? У цьому морозі найліпшим виходом стає поклатися на сильну руку, яка вестиме вас за собою» (Померанцев, 2020: с. 76).

Технології пропаганди, поряд з іншим, можуть слугувати і як «виправдання» військових дій. У контексті деяких аспектів застосування пропаганди як певного «виправдання» військових дій можемо згадати Райнгарта Козелека. Так, у праці «Політичний культ мертвих» Козелек зазначає, що пам'ять про полеглих, по-насильницькому вбитих, про тих, хто пішов від нас у боротьбі, у громадянській або ще якійсь війні, є складовою політичної культури. Спогади про смертельні двобої та, насамперед, про перемоги є головною мотивацією письмового або образотворчого увічнення минулої історії (Козеллек, 2004: с. 40). За словами дослідника, тільки після Французької революції з'являється в супроводі необхідних пояснень дедалі більша кількість пам'ятників, які мають нагадувати про насильницьку смерть кожного окремо у світовій або громадянській війнах (Козеллек, 2004: с. 44). В іншій праці — «Невідомий солдат як національний символ в Європі» — він загадує такі пам'ятники, як Могили Невідомого солдата, що, як зазначає автор, є наслідком Першої світової війни, яка через вдосконалення технічних і хімічних засобів убивства залишила по собі понад десять мільйонів убитих (Козеллек, 2004: с. 20). «Держави, — пояснює дослідник, — намагались виправдати мільйони своїх загиблих, проголошуючи їх жертвами за відповідну батьківщину, і таким чином залучити їх до своєї політичної самоінтерпретації» (Козеллек, 2004: с. 20). Як зауважує автор, невідомий солдат служив гарантією незламної міцності його нації (Козеллек, 2004: с. 21). Могила Невідомого солдата, зазначає вчений, являє собою сучасне явище, передумовою якого була Французька революція. Тільки з тієї пори всі громадяни стали військовозобов'язаними, тільки з тих часів загиблі солдати здобули право бути увіковіченими в пам'ятниках (Козеллек, 2004: с. 22). Як зауважує Р. Козелек, героїчну смерть людей використовували задля легітимації держав та їхньої політики. Національну єдність мав забезпечувати та оберігати невідомий солдат, який мусив символічно відповідати за це. А те демократичне гасло, згідно з яким усі, хто належать до певного народу, поділяють і його суверенітет, мало своїм наслідком те, що всі представники якого-небудь народу також індивідуально мусили відповідати за успіх чи невдачу державної політики. Така конвергенція солдата і громадянина чи, навпаки, громадянина і солдата призвела до вибухонебезпечного накопичення заряду насильства як засобу політики. Насильницька смерть стала гарантією та засобом політичної ідентифікації (Козеллек, 2004: с. 23).

Осмилюючи проблематику пропаганди та війни, можемо, зокрема, згадати працю майора Ганс фон Даха «Тотальний опір: інструкція з ведення малої війни для кожного», в якій він, зокрема, звертає увагу на ідеологічну складову сучасних воєн. Наголошуючи важливість руху опору, фон Дах пояснює, що прийнятного для нас політичного порядку ворог не збереже: сучасні війни — це «війни світоглядів, у яких ідеться про “бути чи не бути”, і

сьогодні їхньою метою вже не є військова перемога, а цілковита інтеграція в ідеологічну сферу» (Дах, 2018: с. 16). Ті, хто утримуються від боротьби руху опору, зауважує автор, у повоєнний час, що рано чи пізно настане, будуть морально зламані й утратять свій політичний вплив або й право голосу (Дах, 2018: с. 16). Як пояснює фон Дах, осмислюючи тактику окупаційної влади, в ідеологічній війні сама лише військова перемога не задовольняє супротивника. Слідом за військами наступають політичні й економічні органи влади ворога, маючи за мету приєднати завойовану територію до сфери своєї влади не лише у військовому, а й у політичному та економічному вимірах (Дах, 2016: с. 26). «Загальний політичний тиск» (див.: Дах, 2016: с. 32), кажучи словами автора, здійснюється, з-поміж іншого, так: «Самостійного мислення не тільки ніхто не цінує, воно навіть карається» (Дах, 2016: с. 33). «Поступово життя стає нестерпним. А політична поліція тим часом діє безупинно. Щоночі зникають спочатку десятки, а згодом сотні й тисячі наших громадян» (Дах, 2016: с. 33). «Примусове виховання і промивання мізків» (Дах, 2016: с. 93), як каже фон Дах, становлять стратегію впливу: «Тоталітарний супротивник збирається перевиховати тебе на прибічника та пропагандиста своїх ідей» (Дах, 2016: с. 93). Тож можна сказати, що пропаганда певною мірою є складовою частиною намірів військової інтервенції.

Після перемоги й утвердження миру постає питання, в який спосіб інтерпретувати події історії з боку тих, хто раніше був учасником військових дій. Проблематику «політики пам'яті» досліджували, зокрема, автори збірника «Європа та її болісні минувшини» (2009). Як зазначає Лора Неймаєр, у міжнародному масштабі діють такі створені після Другої світової війни організації, як Рада Європи, Організація з безпеки і співробітництва у Європі та Європейський Союз (Неймаєр, 2009: с. 246). Розв'язання конфліктів на сталій основі, зазначається у дослідженні, потребує поступової трансформації відображень конфліктної минувшини. Це передбачає якщо не гармонізацію розбіжного і подекуди суперечливого прочитання минувшини, то бодай прийняття та визнання цих розбіжностей у прочитанні всіма зацікавленими суб'єктами. Йдеться не про уніфікацію подання минувшини, а про згоду з існуванням різних бачень. Хоча ця умова не є достатньою, щоб досягти ефективного зближення, вона, утім, є неодмінною. В цьому — одна з цілей роботи пам'яті (Rosoux, 2001; Garton Ash, 1998; цит. за: Базен, 2009: с. 105). Як зауважує Анна Базен, розмірковуючи над створенням спільної історичної оповіді, мета роботи пам'яті полягає не в тому, щоб з'ясувати істину, а в тому, щоб виробити оповідь, яка могла б сприяти зближенню різних зацікавлених сторін. Це не історична робота як така, а політичний підхід, спрямований на те, щоб підпорядкувати минувшину теперішності (Базен, 2009: с. 105). Розуміння історії в суспільстві, зазначає авторка, належить до явищ, які важко аналізувати як такі. Проте можна навести два елементи, які досить чітко відображають ставлення суспільства до своєї історії: це, з одного боку, спосіб викладання історії, зокрема в шкільних підручниках, а з іншого —

стан науки (Базен, 2009: с. 106). Саме на аналізі цих двох комплексів, веде далі дослідниця, ґрунтується робота двосторонніх комісій істориків, створених у Європі після закінчення Другої світової війни (Базен, 2009: с. 106).

Так, одним з аспектів у поширенні тих чи тих образів у шкільних підручниках є формування «образів ворога», що набуло свого вияву після Першої світової війни. Як зазначає Анна Базен, роль шкільних підручників у формуванні образів ворога стала особливо очевидною після Першої світової війни. Ліга Націй започаткувала свого часу велику справу з перегляду підручників, яку тимчасово перервали піднесення нацизму та Друга світова війна. Після війни ЮНЕСКО перебрала на себе вузлову роль у продовженні цього процесу (Базен, 2009: с. 108). Важливість підготовки шкільних підручників полягає ще й у тому, що, як зазначає дослідниця, окрім функції поширення знання шкільні підручники є засобом трансляції політичних і суспільних норм усередині суспільства (Базен, 2009: с. 109).

На завершення огляду «політики примирення» варто згадати слова Люка Леві щодо труднощів, які виникають у процесі погодження різноманітних тлумачень історичних подій, тобто «конфлікту інтерпретацій». «Вгамування пам'яті», зазначає дослідник, є однією з умов успішної розбудови Європейського Союзу. Пам'ять стає гучнішою, коли окремим індивідам чи окремій нації потрібно означити себе як жертву або як героя; і навпаки, вона стає мовчазнішою або навіть зазнає амнезії, якщо минуле вважається злочинним (Леві, 2009: с. 259).

Окрім інтерпретації подій історії щодо взаємин держав, які були учасниками військових дій чи конфліктів, вельми значущим є також тлумачення подій історії власної держави, одним з акцентів якого є «позитивне прочитання власної історії». Так, Йорн Рюзен у праці «Нові шляхи історичного мислення», зокрема, звертає увагу на важливість метаповідей у тлумаченні тих чи тих подій: «Яскраві приклади орієнтирно-значущих історій — метаповіді, які формулюють уявлення великих груп про їхню належність, про їхню колективну ідентичність» (Рюзен, 2010: с. 310). «Навіть там, де [...] метаповіді тематизують утрати, невдачі, гноблення й переслідування, а зрештою й масові вбивства, вони все одно слугують орієнтуванню причетних, яке зміцнює їхню ідентичність. Наприклад, історію своїх страждань вони можуть так концептувати, що вона виступатиме протилежністю, надією на кращий світ» (Рюзен, 2010: с. 311). Як уточнює Йорн Рюзен, насамперед потрібно зважити на те, що історичне мислення, звісно, не змінює фактів минулого, *res gestae*, справ. «Кращими» мають стати не ці факти, а інтенційне оцінне переживання намірів людської діяльності й інтерпретування страждань над наявними передумовами й обставинами діяльності та страждань (Рюзен, 2010: сс. 312—313).

Поряд із проблематикою «позитивного прочитання власної історії» звернімо увагу на аспект, який можна означити як «політика національної єдності», тобто здійснення низки цілеспрямованих заходів, спрямованих на

формування й утвердження національної єдності. Щодо значущості питання єдності всередині держави переконує на підставі історичних фактів Домінік Шнаппер. Як зазначає дослідниця, від Аристотеля до Джона Стюарта Міля однорідність, гомогенність населення вважали однією з головних умов стабільності політичних одиниць (Шнаппер, 2007: с. 146). Проте самої лише наявності гомогенного населення, зауважує дослідниця, недостатньо для створення самостійної нації, але цей чинник сприяє співіснуванню в межах громадянського життя та політичного суспільства. Тому створення нації завжди супроводжувалося заходами щодо зменшення як культурних, так і політичних партикуляризмів (Шнаппер, 2007: с. 147).

Одним із засобів впливу на громадян є школа: «Школа, — зазначає Шнаппер, — є надзвичайно чудовий інструмент держави» (Шнаппер, 2007: с. 137). У школі передусім виховують громадян. Тут пробуджують та плекають почуття належності до спільноти (Шнаппер, 2007: с. 137). «Всі, хто мав на меті створити націю, створювали зі школи справжній культ. Щоб закласти основи республіки, французькі республіканці 1880-х років систематично працювали над системою освіти» (Шнаппер, 2007: с. 138). З-поміж іншого, засобом впливу на громадян у школі є вивчення історії, яке має «... створювати у громадян відчуття історичної спільноти» (див.: Шнаппер, 2007: с. 139).

Як зазначається в цьому дослідженні, у Франції часів тріумфальної нації III Республіки історія була головним предметом у школі (див.: Шнаппер, 2007: с. 139—140). Окрім того, значущим є написання історії своєї країни, про що теж йдеться у розвідці: «На межі століть [XIX і XX. — С.Л.] французький історик Ернест Лавіс написав “Історію Франції” у двадцяти семи томах, яка мала показати, яким чином вікова доля країни врешті-решт знайшла своє вираження у славетній республіканській нації: історія Франції є завершеною історією нації» (див.: Шнаппер, 2007: с. 140). Утім, як уточнює автор праці, школа не була єдиним джерелом процесу залучення до етносу через посилення на історичне минуле, пантеон та спільну культуру. Держава вживала необхідних заходів щодо утвердження, ба й нав’язування певних ідентифікувальних маркерів, які мали бути поєднані з національною цілісністю (див.: Шнаппер, 2007: с. 142). Таким чином, як йдеться далі у розвідці, створюється або використовується єдина національна мова, що відрізняється від мови кожної етнічної групи (див.: Шнаппер, 2007: с. 142). Тобто можна сказати, що національні держави у своєму становленні застосовували низку цілеспрямованих заходів, спрямованих на утвердження національної єдності.

Отож, наративи, котрі поширюються, зокрема у ЗМІ, як стосовно інтерпретації подій сьогодення, так і щодо тлумачення подій минувшини, можуть мати суттєвий вплив на настрої громадян у таких визначальних подіях, як обрання тих чи тих політичних сил на електоральних перегонах, чи на ставлення до військової інтервенції. Водночас пропаганда може бути однією зі стратегій військової інтервенції, наміром якої може бути, поміж іншого, «цілковита інтеграція в ідеологічну сферу», кажучи словами майора

Ганса фон Даха. Одним з аспектів, що може виникнути по завершенні військових дій, є те, що в описі подій історії виявлятиметься певна неузгодженість між достеменністю подання фактів та інтерпретацією їх учасниками подій. Так постає питання компромісу, який має бути покладений в основу «політики примирення». І зрештою, процес державотворення передбачає, поряд з іншим, здійснення низки заходів, спрямованих на утвердження національної єдності, тобто «політику національної єдності».

ДЖЕРЕЛА

- Базен, А. (2009). *Створення спільної історичної оповіді: комісії істориків — архітектори примирення*. В: Європа та її болісні минувшини / Авт.-упорядн.: Ж. Мінк та Л. Неймайер у співпр. з П. Боннармом; пер. з франц.: Є. Марічев; наук. ред. Т. Цимбал (сс. 105—118). Київ: Ніка-Центр.
- Бурдьє, П. (2009). Про телебачення та журналістику / Пер.: М. Возняк. *Ї: незалежний культурологічний часопис*, 59, 28—40.
- Дах, Г. Фон. (2018). *Тотальний опір: Інструкція з ведення малої війни для кожного*. Ч. 1 / Пер. з нім.: Х. Назаркевич; наук. ред. укр. вид.: О. Фешовець. Львів: Видавництво «Астролябія».
- Дах, Г. фон. (2016). *Тотальний опір: Інструкція з ведення малої війни для кожного*. Ч. 2 / Пер. з нім.: Х. Назаркевич; наук. ред. укр. вид.: О. Фешовець. Львів: Видавництво «Астролябія».
- Європа та її болісні минувшини*. (2009). Авт.-упорядн.: Ж. Мінк та Л. Неймайер у співпр. з П. Боннармом; пер. з франц.: Є. Марічев; наук. ред.: Т. Цимбал. Київ: Ніка-Центр.
- Козеллек, Р. (2004). Невідомий солдат як національний символ в Європі. В: *Історичні пошуки ідентичності: Українсько-німецький колоквиум. Червень, 2000* / Р. Козеллек, Ю. Шеррер, К. Сігов; відп. за вип.: К. Сігов, Л. Фінберг; підгот. текстів: З. Косицька (сс. 20—39). Київ: Дух і літера.
- Козеллек, Р. (2004). Політичний культ мертвих. Пам'ятники воїнам у новочасі. В: *Історичні пошуки ідентичності. Українсько-німецький колоквиум. — Червень, 2000* / Р. Козеллек, Ю. Шеррер, К. Сігов; відп. за вип.: К. Сігов, Л. Фінберг; підгот. текстів: З. Косицька (сс. 40—73). Київ: Дух і літера.
- Лара, Ф. де. (2018). Дезінформація і пропаганда за часів постправди. *Філософська думка*, 5, 36—44.
- Леві, Л. (2009). Післямова. В: *Європа та її болісні минувшини* / Авт.-упорядн.: Ж. Мінк та Л. Неймайер у співпр. з П. Боннармом; пер. з франц.: Є. Марічев; наук. ред. Т. Цимбал (сс. 259—260). Київ: Ніка-Центр.
- Неймайер, Л. (2009). Висновки. Примирення — варіації на європейську тему. В: *Європа та її болісні минувшини* / Авт.-упорядн.: Ж. Мінк та Л. Неймайер у співпр. з П. Боннармом; пер. з франц.: Є. Марічев; наук. ред.: Т. Цимбал (сс. 246—258). Київ: Ніка-Центр.
- Померанцев, П. (2020). *Це не пропаганда. Подорож на війну проти реальності* / Пер. з англ.: О. Форостина. Київ: Yakaboo Publishing.
- Рюзен, Й. (2010). *Нові шляхи історичного мислення* / Пер. з нім.: В. Кам'янець. Львів: Літопис.
- Шнаппер Д. (2007). *Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації* / Пер. з фр.: Р.В. Мардер; худож.-оформл.: А.С. Ленчик. Харків: Фоліо.

Отримано 15.08.2023

REFERENCES

- Bazin, A. (2009). Creating a common historical narrative: commissions of historians — architects of reconciliation [In Ukrainian]. In: *Europe and its painful past* / Under the comp. of G. Mink and L. Neumayer in coop. with P. Bonnard; trans. from french: E. Marichev, ed. by T. Tsymbal (pp.105–118). Kyiv: Nika-Tsentr. [=Базен 2009]
- Bourdieu, P. (2009). On television and journalism / Trans.: M. Voznyak. [In Ukrainian]. *Yi: Independent Cultural Studies Journal*, 59, 28–40. [=Бурдьє 2009]
- Dakh, H. von (2018). *Total Resistance: Instructions for waging a small war for everyone*. Part 1 / Trans. from German: C. Nazarkevych; ed. by O. Feshovets. Lviv: «Astrolabia» Publishing House. [=Дакх 2018]
- Dakh, H. von (2016). *Total Resistance: Instructions for waging a small war for everyone*. Part 2 / Trans. from German: C. Nazarkevych; ed. by O. Feshovets. [In Ukrainian]. Lviv: «Astrolabia» publishing house. [=Дакх 2016]
- Europe and its painful past*. (2009) / Under the comp. of G. Mink and L. Neumayer in coop. with P. Bonnard; trans. from French: E. Marichev; ed. by T. Tsymbal. Kyiv: Nika-Tsentr. [=Європа 2009]
- Koselleck, R. (2004). The unknown soldier as a national symbol in Europe. [In Ukrainian]. In: *Historical search for identity: Ukrainian-German colloquium. June, 2000* / R. Koselleck, J. Scherrer, K. Sigov; ex. ed.: K. Sigov, L. Finberg; text prep.: Z. Kosytska (pp. 20–39). Kyiv: Duh i litera. [=Козеллек 2004]
- Koselleck, R. (2004). Political cult of the dead. Monuments to soldiers in modern times. [In Ukrainian]. In: *Historical search for identity. Ukrainian-German Colloquium - June, 2000* / R. Koselleck, J. Scherrer, K. Sigov; ex.ed.: K. Sigov, L. Finberg; text prep.: Z. Kosytska (pp. 40–73). Kyiv: Duh i litera. [=Козеллек 2004]
- Lara, P. de. (2018). Disinformation and propaganda in the post-truth era. [In Ukrainian]. *Filozofska dumka*, 5, 36–44. [=Лара 2018]
- Levi, L. (2009). Afterword. [In Ukrainian]. In: *Europe and its painful past* / Under the comp. of G. Mink and L. Neumayer in coop. with P. Bonnard; trans. from French: E. Marichev; ed. by T. Tsymbal (pp. 259–260). Kyiv: Nika-Tsentr. [=Леви 2009]
- Neumayer, L. (2009). Conclusions. Reconciliation — variations on European theme. [In Ukrainian]. In: *Europe and its painful past* / Under the comp. of G. Mink and L. Neumayer in coop. with P. Bonnard; trans from French: E. Marichev, ed. by T. Tsymbal (pp. 246–258). Kyiv: Nika-Tsentr. [=Неймайєр 2009]
- Pomerantsev, P. (2020). *This Is Not Propaganda. Adventures in the War Against Reality* / Trans. from Eng.: O. Forostyna. [In Ukrainian]. Kyiv: Yakaboo Publishing. [=Померанцев 2020]
- Rüsen, J. (2010). *New ways of historical thinking* / Trans. from German: V. Kamianets. [In Ukrainian]. Lviv: Litopys. [=Рюзен 2010]
- Schnapper, D. (2007). *Community of citizens. About the modern concept of the nation* / Trans from French: R.V. Marder; illustrator: A.S. Lenchyk. [In Ukrainian]. Kharkiv: Folio. [=Шнаппер 2007]

Received 15.08.2023

Svitlana LOZNYTSIA, Candidate of Sciences in Philosophy,
Research Fellow at the Department of the Philosophy of Culture, Ethics and Aesthetics,
H.S. Skovoroda Institute of Philosophy, NAS of Ukraine,
4, Triokhsviatytska, Kyiv, 01001
svitlana.loznytsia@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-3682-1340>

**HISTORICAL NARRATIVES: PROPAGANDA,
WAR, POLITICS OF RECONCILIATION**

The article examines three dimensions of the interpretation of both historical and modern war events as they are perceived and understood at the level of official propaganda. First, it indicates that consequences of such propaganda are various manifestations of violence, and particular in many cases the emergence of repressive regimes and wars. Second, the article raises the issue of “politics of reconciliation”, the interpretive basis of which is a compromise reading of historical events by participants of conflicts or hostilities. Since propaganda can affect not only interstate relations, but, above all, serve the need for domestic policy formation, the author of the article also pays attention to the interpretation of historical events within a country. In this context, the propagandists explore the idea of “positive reading of one’s own history”, i.e. they are focusing attention on those events that had a positive impact on the life of society. The other leading idea, which is used by propaganda to maintain unity in the state, is the idea of “policy of national unity.” The article concludes about the relevance of study of the phenomenon of propaganda, in particular due to new opportunities developed by modern social media. The author emphasizes the ability of propagandistic interpretations of events to disorient and engage citizens that will largely effect on which political forces a person will support in electoral races. Therefore, there is a need to develop a clear strategy for interpreting the events of history, filtering the mass media space from various manifestations of information distortion. And after all, the process of state formation involves, among other things, the implementation of a number of measures aimed at establishing national unity, i.e. «policy of national unity».

Keywords: *historical events, propaganda, war, mass media, politics of reconciliation, “positive reading of one’s own history”, politics of national unity.*